
Janika Lindström & Karoliina Nikula

Ammattilaisten näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijoiden osaamisesta sosiaalialan tehtävissä

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan kokemusasiantuntijoiden osaamista sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimuskysymykset olivat: Millaista osaamista rikos- ja päihdetaustaisilla kokemusasiantuntijoilla on sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta? Millaista osaamista rikos- ja päihdetaustaiset kokemusasiantuntijat tuovat työskentelyyn sosiaalialan ammattilaisten kanssa? Aineistona käytettiin kokemusasiantuntijoita työllistävien organisaatioiden työntekijöiden ryhmähaastatteluita. Aineistot litteroitiin, ja sisällönanalyysi eteni aineistolähtöisesti. Osaamista tarkastellaan Delamare Le Deistin ja Wintertonin (2005) kompetenssimallin pohjalta sekä ammattieettisen toiminnan osatekijöiden (Rest ym. 1999) mukaisesti. Tulosten mukaan kokemusasiantuntijoilla on monipuolista osaamista. Kokemusasiantuntijoiden ainutlaatuinen perspektiivi ja kyky ymmärtää rikos- ja päihdetaustaisia asiakkaita ja heidän tarpeitaan ei ainoastaan täydennä ammattilaisten osaamista vaan myös rikastuttaa sitä.

Avainsanat: kokemusasiantuntija, osaaminen, sosiaaliala, järjestöt

Johdanto

Kokemusasiantuntijoiden kanssa tehtävä yhteistyö on yleistynyt sosiaali- ja terveysalla (esim. Hirschovits-Gerz ym. 2019, 3). Poliittisessa ja asiantuntijakeskusteluissa kokemusasiantuntijuus nostettiin professionaalisen asiantuntijuuden rinnalle 2000-luvulla (Soronen 2021). Vaikka vuoropuhelua eri henkilöryhmien välillä pidetään tärkeänä, kokemusasiantuntijoiden asemaan ja rooliin työelämässä liittyy edelleen haasteita (Meriluoto 2018; Palukka ym. 2019; Lindström ym. 2021). Kokemusasiantuntijoiden toiminnasta ja osaamisesta ei välttämättä ole riittävästi tietoa, mikä voi lisätä epätietoisuutta asiakkaissa ja ammattilaisissa sekä vaikeuttaa kokemusasiantuntijatoiminnan juurruttamista (Hämeenaho ym. 2019). Kokemusasiantuntijakoulutuksien kesto ja laajuus vaihtelevat (Hirschovits-Gerz ym. 2019), joten myös kokemusasiantuntijakoulutukseen perustuva osaaminen saattaa vaihdella paljon.

Tutkimuksessa tarkastellaan rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijoiden osaamista sosiaalialan ammattilaisten kanssa tehtävässä työssä. Kokemusasiantuntijoiden osaamista tarkastellaan Delamare Le Deistin ja Wintertonin (2005) *kompetenssimallin* sekä *ammattieettisen toiminnan osatekijöiden* (Rest ym. 1999) mukaisesti. Kompetenssimalli viitekehyksenä mahdollistaa osaamisen eri osa-alueiden tarkastelun. Tutkimusaineistona käytettiin kokemusasiantuntijoita työllistävien organisaatioiden työntekijöiden ryhmähaastatteluita.

Tahtotila kokemusasiantuntijuuden hyödyntämiselle työelämässä on ilmaistu muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön asiakas- ja potilasturvallisuusstrategiassa ja sen toimeenpanosuunnitelmassa (STM 2022) sekä Rikosseuraamuslaitoksen sidosryhmäyhteistyön linjauksissa (Rikosseuraamuslaitos 2022). Suomessa erityisesti rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijoiden työelämässä toimimisesta on tutkittua tietoa vain vähän. Kokemusasiantuntijakoulutus ja kokemusasiantuntijana toimiminen saattaa osalla toimia väylänä työelämään, josta etenkin rikos- ja päihdetaustaisilla kokemusasiantuntijoilla on usein vain vähän aiempaa kokemusta.

Eri tutkimuksien mukaan rikoksista tuomituilla on muuhun väestöön verrattuna enemmän terveydellisiä ongelmia ja alhaisempi koulutustaso sekä oppimiseen liittyviä vaikeuksia (Joukamaa ym. 2010; Aaltonen ym. 2011; Tuominen 2018). Nämä taustatekijät voivat vaikuttaa työelämätaitoihin ja -osaamiseen. Vangeista suurimmalla osalla on päihdeongelma, ja päihdeasiakkaiden keskuudessa rikostaustaiset

henkilöt muodostavat erityisen heikossa asemassa olevan ihmisryhmän (Pitkänen ym. 2016). Danielssonin ja Aaltosen (2017) mukaan rikoksista tuomituilla on heikko työmarkkinakytkös sekä ennen rikosseuraamusta että sen jälkeen. Suomessa rikosseuraamusasiakkaiden työmarkkinasidos on myös heikompi kuin Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa (Aaltonen ym. 2017). Työllistyminen voi edesauttaa merkittävästi rikostaustaisten henkilöiden kiinnittymistä yhteiskuntaan (Danielsson & Aaltonen 2017).

Sosiaalityön näkökulmia asiantuntijuuteen ja osaamiseen

Uudistavassa rakenteellisessa sosiaalityössä keskeistä on, että asiakkaat, asukkaat, palvelujen käyttäjät ja kokemusasiantuntijat eivät ole vain passiivisia toiminnan kohteita, vaan heillä on aktiivinen toimijan rooli. Sosiaalityössä ihanteena on yhteiskunta, jossa keskeisiä arvoja ovat oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus ja jossa erilaiset ryhmät saavat äänensä kuuluville. Erilaisilla ryhmillä on myös mahdollisuus haastaa omat ja yhteiskunnan vallitsevat käsitykset, jotka voivat tuottaa epäoikeudenmukaisuutta. (Kivipelto 2022, 15–16.) Myös kriittisessä sosiaalityössä yksilön kokemuksena olevia ongelmia selvitetään kollektiivisesti, ja tässä mielessä kriittinen sosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö ovat yhtäläisiä. Asiakkaan ja työntekijän jakamat kokemukset auttavat ymmärtämään asioiden välisiä suhteita ja merkityksiä, ja asioiden käsittelyprosessi edistää kaikkien osallistujien tietoisuutta ja antaa välineitä asioiden muuttamiseen. (Kivipelto 2021, 8.) Asiakkaiden osallistuminen ja vaikuttamismahdollisuus ovat osa olemassa olevaa lainsäädäntöä ja sosiaali- ja terveystalouden demokratiaan perustuvaa kansalaislähtöisyyttä. Osallisuutta korostetaan retorisesti poliittisissa puheissa, ohjelmissa ja hankkeissa, mutta asiakkaan ääni kuuluu sosiaali- ja terveystaloudissa edelleen vähäisesti. (Kivinen ym. 2020, 268.)

Eräsaaren (2002) mukaan asiantuntemuksen hämärtyminen tarkoittaa sosiaalityössä sitä, etteivät tieteen kvalifioimien ammattilaisten hallinnoimat instituutiot enää ole riittävän päteviä. Lisäksi on tarpeen selvittää, mitä asiantuntijuus on, mikä sen alkuperä on sekä mihin se kelpaa ja mihin ei. (Eräsaari 2002, 21–22.) Sosiaalityön käytännön tutkimukseen ja ammatinharjoittajien käytänteisiin kuuluu innovatiivinen tiedonluontokulttuuri, joka noudattaa avoimen ja verkostoituvan asiantuntij-

juuden ihanteita (Karvinen–Niinikoski 2005). Avoimella asiantuntijuudella viitataan asiantuntijuuden perusteiden ja ehtojen muuttumiseen. Tämä ei tarkoita sitä, että asiantuntijat olisivat menettäneet kompetenssinsa, vaan pikemminkin päinvastoin – he ovat ehkä saaneet sitä lisää. Kyse on asiantuntijoiden auktoriteetin, neuvojen ja asiantuntijuuden toiminnan ehtojen rakenteellista ja epistemologisista muutoksista. (Eräsaari 2002, 23.) Avoin asiantuntijuus ei ole johdettavissa suoraan tietystä ammatista, asemasta tai koulutuksesta käsin (Saaristo 2000).

Refleksiivinen sosiaalityö toimii tasavertaisessa yhteistyössä epävirallisen sektorin toimijoiden kanssa. Refleksiivisen sosiaalityön menestystarinat rakentuvat erilaisten murrosten myötä tapoina vastata yleisellä tasolla kompleksisina koettuihin haasteisiin. (Matthies 1994, 44–45.) Myös erilaiset arvioinnin ja osallistavan tutkimuksen suuntaukset ovat nostaneet eri tavoin esiin asiakkaiden näkökulmaa sosiaalityössä. Reflektiivinen arviointi sallii maallikkonäkökulman (Shaw 1999, 13). Tämä lähestymistapa tunnistaa sekä työntekijöiden että palvelujen käyttäjien hiljaisen tiedon. Payne (2005) korostaa sosiaalityön asiakkaiden näkökulmaa. Mikäli asiakkaiden tuottama tieto jää hiljaiseksi tiedoksi sosiaalityöhön, saattaa se jäädä myös päätöksentekijöille näkymättömäksi. Asiakkailta voi olla muun muassa kokemukseen perustuvaa tietoa siitä, minkälaiset tekijät yhteiskunnassa syrjäyttävät ihmisiä. (Kivipelto & Saikkonen 2013, 316.)

Asiantuntijuuskeskusteluun voidaan ottaa mukaan myös avoin tiedontuotantoon ja ongelmanratkaisuun liittyvä demokraattinen ja julkinen neuvottelu (Nowotny 2003). Sosiaalityön tulevaisuussuuntautunut käytäntötutkimus tarjoaa tiedontuotantoon liittyviä mahdollisuuksia sekä työntekijöille että asiakkaille (Saurama 2016, 92). Käytäntötutkimuksien mukaan demokraattiset sosiaalipalvelut ja sosiaalista integraatiota tuottavat käytännöt eivät ole saavutettavissa pelkästään tutkimuksen tai tietämisen keinoin. Tarvitaan myös luottamusta herättäviä yhteisödemokratian areenoita sellaisilla ehdoilla, jotka haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät kokevat omikseen ja toimijuuttaan voimaannuttaviksi. Lisäksi tarvitaan yhteistoimintaa, jossa osallistujien arki ja tarpeet tulevat kuulluiksi. Tämä merkitsee uudelleen-orientoitumista ja oppijaksi asettumista sellaisille henkilöille, jotka ovat tottuneet toimimaan byrokratiassa. (Satka ym. 2016, 20.)

Kokemusasiantuntijuuden käsitettä ei ole määritelty tarkasti eikä yksiselitteisesti. Laajasti ymmärrettynä se voi tarkoittaa sitä, että meistä jokainen on oman elämänsä ja kokemuksensa asiantuntija. Keskeistä on, että kokemusasiantuntijalla on oma-

kohtaista kokemusta esimerkiksi toipumisesta, kriisistä, asiakkuudesta tai palveluiden käyttämisestä (Rissanen 2015, 125). Toikon (2016) mukaan kokemusasiantuntijaksi koulututtavien oppiminen koostuu yksilöllisistä ja kollektiivisista prosesseista. Yksilöllinen oppimisprosessi auttaa palvelun käyttäjää luomaan identiteettinsä asiantuntijana kokemuksen perusteella, ja kollektiivinen oppimisprosessi tukee palvelun käyttäjää asiantuntijan sosiaalisen roolin rakentamisessa. (Toikko 2016, 292.) Kokemusasiantuntijoiden tehtävät voivat liittyä myös vertaisuuteen. Vertaisuus voidaan määritellä samankaltaisissa elämäntilanteissa olevien keskinäiseksi tasavertaiseksi tueksi (Nylund 2000; Beresford & Croft 2001). Kokemusasiantuntijoiden kertomilla tarinoilla on yhteiskunnallista merkitystä, sillä niiden avulla voidaan murtaa ennakkoluuloja ja pelkoja erilaisuutta kohtaan (Rissanen & Puumalainen 2016, 55). Lisäksi kokemusasiantuntijat voivat olla tärkeitä stigmojen purkamisessa (Vanjusov 2022, 190).

Osaamista voidaan kuvata tietoina, taitoina ja pätevyytinä, joihin sisältyy erilaisia toiminnallisia ja kognitiivisia kykyjä. Ammatilta vaadittavat kompetenssit sisältävät sekä käsitteelliset (kognitiivinen, tieto ja ymmärrys) että toiminnalliset (psykomotoriset ja sovelletut) taidot. Myös yksilön tehokkuuteen liittyvät kompetenssit ovat sekä käsitteellisiä (metakompetenssi, mukaan lukien oppimaan oppiminen) että toiminnallisia (sosiaalinen osaaminen, mukaan lukien käyttäytyminen ja asenteet). (Delamare Le Deist & Winterton 2005, 35.) Osaamisen eri osa-alueet liittyvät siten ammatillisiin tietoihin sekä erilaisiin käytännönläheisiin taitoihin. Kompetenssit kehittyvät, jos kontekstit ovat oikeat (Rip 2003, 428) ja jos kompetenssit eivät ole irrallaan konteksteista (Fischer ym. 1993, 113).

Sosiaalityössä tieto ymmärretään toiminnassa rakentuvaksi, jolloin asiantuntijuuden määreiksi tulevat reflektiivisyyden ohella dialogisuus ja diskursiivisuus. Sosiaalityön tieto ja asiantuntijuus muotoutuvat toimijoiden vuorovaikutuksesta ja kontekstista riippuen moninaiseksi. (Raunio 2002, 600.) Sosiaalityön näkökulmat soveltuvat laajemminkin sosiaalialan tarkasteluun. Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten välisen dialogin kautta rakentuvasta asiantuntijuudesta.

Kompetenssimalli osaamisen tarkastelun viitekehyksenä

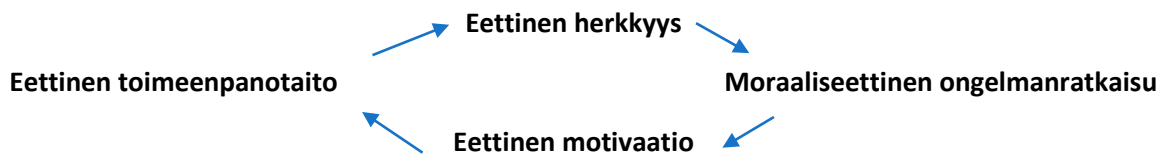
Delamare Le Deistin ja Wintertonin (2005) mallissa ovat mukana funktionaaliset, kognitiiviset ja sosiaaliset kompetenssit sekä metakompetenssit. Kaksi ensimmäistä kompetenssia ovat ammatillisia ja kaksi jälkimmäistä persoonallisia kompetensseja (taulukko 1).

Taulukko 1. Kompetenssitytologia (Delamare Le Deist & Winterton 2005, esimerkit lähdeä mukaillen)

	Ammatillinen kompetenssi	Persoonallinen kompetenssi
Käsitteellinen	Kognitiivinen kompetenssi esim. kyky tunnistaa ongelmia, analysoida niitä, perustiedot asiakasryhmän palveluista ja etuuksista	Metakompetenssi esim. valmius omaksua uusia taitoja ja tietoja sekä sopeutua muuttuviin tilanteisiin, eettinen herkkyyks
Operationaalinen	Funktionaalinen kompetenssi esim. kyky suorittaa työhön liittyviä tehtäviä tai vastata työn vaatimuksiin, asiakkaiden auttaminen ja heidän tarpeisiinsa vastaamisensa	Sosiaalinen kompetenssi esim. yhteistyötaitot ja valmiudet moniammatilliseen yhteistyöhön

Kompetenssi on epätarkka käsite, jota on yritetty määritellä monin tavoin. Aiemmin eettinen kompetenssi oli mallissa oma erillinen kompetenssinsa, mutta se sulautui osaksi persoonallisen kompetenssin kategoriaa (Delamare Le Deiston & Winterton 2005, 35.) Sitä olisi mahdollista tarkastella myös osana ammatillista kompetenssia. Eettistä kompetenssia omaava henkilö hallitsee asianmukaisesti ammatilliseen toimintaan liittyvät arvot ja kykenee tekemään niihin perustuvia perusteltuja päätöksiä työhön liittyvissä tilanteissa (Delamare Le Deist & Winterton 2005, 35; Hodkinson & Issitt 1995, 149).

Sosiaalialan työssä eettinen osaaminen on keskeistä (ETENE 2011), joten myös kokemusasiantuntijan osaamisessa sote-alan työssä korostuu eettisen osaamisen tarve. Rikos- ja päihdetaustaiset kokemusasiantuntijat ja heidän asiakkaansa sote-alalla saattavat taustansa vuoksi olla erityisen haavoittuvassa asemassa, ja siksikin eettisen toiminnan osaaminen työelämätautona korostuu. Tämän vuoksi aineistoa tarkastellaan myös erikseen suhteessa Restin ja kumppaneiden (1999) määritelmiin ammattieettisen toiminnan osatekijöistä (kuvio 1).

Kuvio 1. Ammatteettisen toiminnan osatekijät (Rest ym. 1999; Juujärvi ym. 2007)

Ammatillisen toiminnan osatekijät ovat eettinen herkkyys, moraaliseettinen ongelmanratkaisu, eettinen motivaatio ja eettinen toimeenpanotaito (Rest ym. 1999; myös Juujärvi ym. 2007, 20). *Eettinen herkkyys* tarkoittaa kykyä tunnistaa eettinen ongelma arkielämässä ja monimutkaisissa tilanteissa. Tunnistettuaan moraalisen ongelman ihmisen tulee päättää, mikä mahdollisista toimintavaihtoehdoista olisi oikea. *Moraaliseettinen ongelmanratkaisu* tarkoittaa päätöstä edeltävää ajatteluprosessia, johon kuuluu eri vaihtoehtojen pohdintaa. *Eettinen motivaatio* ilmenee, kun yksilö tekee oikeaksi mieltämänsä päätöksen pulmatilanteessa ja toimii sen mukaisesti. (Juujärvi ym. 2007, 21–27.) *Eettinen toimeenpanotaito* on keskeinen tekijä, sillä se on ratkaisevaa ennakoitujen lopputulosten saavuttamisessa. Rest ja kumppanit (1999) määrittelevät toimeenpanon kyvyksi toimia rohkeasti ja moraalisten periaatteiden mukaisesti, myös paineen alla.

Valittu malli soveltuu kokemusasiantuntijoiden osaamisen ja asiantuntijuuden tarkasteluun hyvin, sillä sen viitekehys on holistinen. Siinä huomioidaan tieto, taidot ja käyttäytyminen kompetenssin ulottuvuuksina. Holistinen näkökulma osaamiseen on yleistymässä, ja se tarjoaa mahdollisuuden sovittaa yhteen työelämään ja koulutukseen perustuva osaaminen (Delamare Le Deiston & Winterton 2005, 38). Malli auttaa ymmärtämään, että kokemusasiantuntijoiden asiantuntijuus ei rajoitu pelkästään kokemuspohjaiseen tietoon, vaan se sisältää käytännön taitoja ja kykyä toimia eettisesti erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa.

Menetelmät ja aineisto

Tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalialalla toimivien ammattilaisten käsityksiä koulutettujen rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijoiden osaamisesta sekä sitä, miten ammatillaiset reflektoivat kokemusasiantuntijoiden työhön liittyvää tiedon ja osaamisen rakentumista oman asiantuntijuutensa rinnalla. Tavoitteena

on lisätä tietoa kokemusasiantuntijoiden osaamisesta sote-alalla. Tutkimuskysymykset ovat: Millaista osaamista rikos- ja päihdetaustaisilla kokemusasiantuntijoilla on sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta? Millaista osaamista rikos- ja päihdetaustaiset kokemusasiantuntijat tuovat työskentelyyn sosiaalialan ammattilaisten kanssa?

Tutkimuksen filosofiset ja metodologiset lähtökohdat nojaavat kriittiseen realismiin, joka pyrkii selittämään ja arvioimaan sosiaalisia olosuhteita tavoitteenaan konkreettisten poliittisten suositusten ja ratkaisujen tarjoaminen sosiaalisiin ongelmiin (Fletcher 2017, 191). Kriittisen realismin näkökulmasta ammattilaisten näkemykset kokemusasiantuntijoiden osaamisesta eivät ole pelkästään yksittäisiä subjektiivisia kokemuksia, vaan ne voivat heijastaa ja tuoda esiin laajempia yhteiskunnallisia rakenteita ja niiden vaikutuksia.

Kokemusasiantuntijoiden asiantuntijuus ja osaaminen paikantuu tutkimuksessa kolmen eri järjestön toimintaan, missä se rakentuu ammattilaisten kanssa yhdessä tehtävässä sosiaalialan työssä. Kahdessa järjestössä ammattilaiset tekivät parityötä kokemusasiantuntijoiden kanssa. Järjestöjen asiakkaita ovat nuoret ja aikuiset, joiden elämäntapaan päihteet ja rikokset kuuluvat eri tavoin. Rikos- ja päihdetaustaisten kokemuksellisella asiantuntijuudella voi olla käyttöä, kun edistetään asiakkaan ja ammattilaisten keskinäistä ymmärrystä sekä tuetaan asiakkaita palvelujärjestelmässä. Rikos- ja päihdetaustaa omaavilla ihmisillä on omakohtaista kokemusta siitä, miten rikoksia ja päihteitä sisältävästä elämäntavasta on mahdollista selviytyä. (Lindström & Toikko 2022.)

Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelemalla kolmen eri kansalaisjärjestön työntekijöitä keväällä 2023. Ryhmähaastattelut toteutettiin Zoom-ohjelman avulla. Yhteensä haastateltavia henkilöitä oli 11. He toimivat sosiaalialan tehtävissä nuorten ja aikuisten parissa, ja heillä oli työkokemusta alan tehtävistä keskimäärin 11 vuotta. Haastateltavista yhdellä oli toisen asteen tutkinto, kolmella alempi korkeakoulututkinto ja lopuilla ylempi korkeakoulututkinto.

Haastatteluiden kesto oli keskimäärin 90 minuuttia, ja litteroituna aineistoa kertyi yhteensä 115 sivua, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1. Lopullisessa raportoinnissa ryhmähaastatteluiden tunnistekoodit poistettiin haastateltavien ja heidän organisaatioiden tunnistettavuuden välttämiseksi. Ryhmähaastatteluaineistot litteroitiin, ja sisällönanalyysi eteni aineistolähtöisesti, alaluokkia (118 kpl), yläluokkia (13 kpl) ja pääluokkia (6 kpl) muodostaen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018).

Suurin osa kokemusasiantuntijoista, joiden osaamista haastateltujen organisaatioiden edustajat käytännössä kuvasivat, oli käynyt verrattain pitkäkestoisen rikos- ja päihdetaustaisille suunnatun kokemusasiantuntijakoulutuksen, johon sisältyi muun muassa kolme kuukautta teoriaopintoja ja kolmen kuukauden työharjoittelu- jakso työelämässä. Tämän tutkimuksen toinen tutkija on toiminut pitkäkestoisessa kokemusasiantuntijakoulutuksessa yhtenä kouluttajana.

Kahdessa järjestössä työskennelleet kokemusasiantuntijat olivat käyneet rikos- ja päihdetaustaisille suunnatun pitkäkestoisen kokemusasiantuntijakoulutuksen. He olivat työllistyneet koulutuksen käytyään hankkeisiin tai sellaisiin työtehtäviin, joissa kokemusasiantuntijuus oli olennainen osa työn perustehtäviä. Kaikilla kokemusasiantuntijoilla toipumisesta ja rikollisuudesta irrottautumisesta oli kulunut aikaa yli kaksi vuotta. Heillä oli erilainen työhistoria; osalla oli aiempaa työkokemusta, osalla ei. Edellisistä työsuhteista oli useimmilla kulunut aikaa enemmän kuin viisi vuotta. Enemmistö opiskeli työnsä ohessa sosiaalialan ammatillisia opintoja. Vain yhdessä järjestössä toimi haastatteluhetkellä pääasiassa vertaistyon tehtävissä sellaisia rikos- ja päihdetaustaisia henkilöitä, jotka eivät olleet saaneet koulutusta tehtäviin. He olivat siirtyneet tehtäviin kuntoutuksesta tai vankilasta vapauduttuaan. Tämänkin järjestön ammattilaisilla oli kuitenkin kokemusta myös koulutettujen kokemusasiantuntijoiden kanssa toimimisesta. Kokemusasiantuntijat ja vertaiset olivat olleet monin eri tavoin mukana heidän toiminnoissaan useiden vuosien ajan.

Tutkimuksessa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä ja ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita (TENK 2012; 2019). Tutkimusta varten haettiin eettinen ennakoarviointi pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen eettiseltä toimikunnalta, mutta ennakoarviointia ei katsottu tarvittavan. Tutkimushaastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista, ja haastateltavilla oli mahdollisuus keskeyttää osallistumisensa missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Osallistujat antoivat kirjallisen suostumuksen tutkimukseen ja henkilötietojen käsittelyyn. Raportoinnissa on kiinnitetty erityistä huomiota haastateltavien anonymiteettiin. Tulokset raportoidaan siten, ettei haastateltavia tai heidän taustaorganisaatioitaan pystytä tunnistamaan. Siksi tulososiossakaan ei eritellä haastateltuja organisaatioittain. Seuraavaksi esitetään tulokset pääluokittain.

Tulokset

Muutostyöskentelyyn liittyvä osaaminen

Ammattilaisten mukaan kokemusasiantuntijat tunnistivat ammattilaisia paremmin asiakkaiden tilanteita muutostyöskentelyn – eli rikollisuudesta ja päihteistä irrottautumisen – näkökulmasta. He myös tavoittivat ja saivat palveluihin mukaan sellaisia asiakkaita, joita ammattilaiset eivät ilman heitä olisi välttämättä tavoittaneet. Kokemusasiantuntijat toimivat asiakkailleen roolimalleina, osoittaen käytännössä, että rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi ja toipuminen ovat mahdollisia.

Vaikkei asiakas itse olisi vielä yhtään ajatellut mitään muutosta tai yhtään mitään, mutta sitten joku ihminen joka tulee myymään sitä sen oman kokemuksen kautta ja tekemään siitä sellaisen itse asiassa aika makean jutun, että tää on siistiä, että kokeile säkin ja jos haluat, niin mä voin auttaa. Niin, he ovat taitavia markkinoimaan kyllä. Kyllä minä sanoisin, että se oli yksi parhaimmista asioista, mitä on tehty. Mä ajattelen, että se on merkityksellistä asiakkaille, mutta se on myös merkityksellistä itse asiassa meidän kokemustyöntekijöille, koska hänestä on ihan valtavan hienoa käydä siellä vankiloissa. Hänellä on se pelisilmä, että hän näkee että missä on sitä maaperää tavaltaan, että mihin istutetaan niitä pieniä siemeniä. Se on ihan tosi hieno homma. Se on kyllä sellainen, mitä välttämättä en ammattilaisena näe kaikkea.

Ammattilainen kuvaa kokemusasiantuntijan roolia, erityisesti hänen kykyään vaikuttaa vielä vankilassa olevien rikosseuraamusasiakkaiden ajatteluun muutoksen mahdollisuudesta. Asiakas saattoi olla tietämätön muutoksen mahdollisuudesta, mutta kokemusasiantuntija arvioi ja tunnisti asiakkaan muutostyöskentelyyn liittyviä edellytyksiä ammattilaista paremmin. Ammattilainen kunnioitti kokemusasiantuntijoiden kykyä lukea ammattilaisia paremmin tilanteita vankiloissa ja tunnistaa sellaisia vankeja, joiden kanssa muutostyöskentelyn aloittaminen olisi mahdollista.

Kokemusasiantuntijoiden ymmärrys desistanssista ja toipumisen prosesseista oli ammattilaisia syvempää, koska he olivat itse kokeneet ja eläneet läpi näitä prosesseja. He pystyivät tarjoamaan ainutlaatuisen näkökulman siihen, millaiset yksilöllisiin, palveluihin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin liittyvät asiat vaikuttavat rikol-

lisuudesta irrottautumiseen ja toipumiseen. Näitä asioita ei ollut mahdollista tunnistaa ilman omakohtaisia kokemuksia toipumisesta ja rikollisuudesta irrottautumisesta.

Ammattilaiset toivat esille, että rikostaustaa omaavilla kokemusasiantuntijoilla oli erityinen ymmärrys muutostyöskentelyyn liittyvistä mekanismeista. Tätä osaamista oli mahdollista hyödyntää tuettaessa sellaisia ihmisiä, jotka saattoivat vielä käyttää päihteitä ja tehdä rikoksia. Käytännön tasolla kokemusasiantuntijat tunnistivat erityisen hyvin asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja sen, millaisissa vaiheissa oli tärkeää antaa asiakkaille vastuuta. Ammattilaiset toivat esille, että yhteistyö kokemusasiantuntijoiden kanssa teki asiakkaille tarjotun tuen kokonaisvaltaisemmaksi ja edisti samalla yksilökohtaisempia tukemisen mahdollisuuksia toipumiseen ja rikollisuudesta irrottautumiseen.

Kokemuksesta rakentuva tietämys ja osaaminen

Ammattilaiset kuvasivat, miten kokemusasiantuntijat toivat ammatillisessa toiminnassaan jatkuvasti esille erilaisia päihde- ja rikollismaailmaan liittyviä asioita. He tunnistivat esimerkiksi asiakkaiden kotikäynneillä päihteiden käyttämiseen liittyviä jälkiä, joita ammattilaiset eivät kyenneet tunnistamaan. Päihteiden käytön tunnistaminen kotiympäristössä oli olennainen osa asiakkaiden tilanteiden kokonaisvaltaista arviointia ja mahdollisten interventioiden suunnittelua. Kokemusasiantuntijoiden kyky havaita erilaisia hienovaraisia merkkejä päihteiden käytöstä johtui heidän omakohtaisista aikaisemmista kokemuksistaan. Tämä antoi heille mahdollisuuden tuoda ammattilaisten kanssa tehtävään arviointityöhön tärkeää tietoa, joka olisi muutoin jäänyt huomioimatta.

Kokemusasiantuntijoilla oli erityinen kyky ymmärtää niitä haasteita, jotka liittyivät rikollisuudesta irrottautumiseen. He tunnistivat tilanteisiin liittyviä erilaisia jännitteitä, joita ammattilaiset eivät välttämättä havaitse tai kykene ymmärtämään yhtä syvästi. Kokemusasiantuntijat lisäsivät ammattilaisten ymmärrystä siitä, millaisia asioita on tärkeää ottaa huomioon, kun tuetaan ihmisiä heidän elämänmuutoksessaan.

Hänellä [kokemusasiantuntijalla] on tietynlaiset silmälasit päässä koko ajan, joilla sitten lähestyy ihmisiä. Ja puhuu sitä samaa kieltä mitä meidän asiakkaat ymmärtävät ja mihin he pystyvät sitten samaistumaan. Et joo, kyllä se on sellainen taito, mitä ei... Ammattilaiset voivat opetella sitä kyllä, mutta eivät ehkä ihan samalle tasolle pääse.

Ammattilainen kuvailee kokemusasiantuntijan poikkeuksellista kykyä kommunikoida ja lähestyä asiakkaita tavalla, jonka ammattilaiset kokevat vaikeaksi omaksua. Ammattilainen tuo esille kokemusasiantuntijan kykyä analysoida asiakastilanteita sekä hänen ainutlaatuisen näkökulmansa ja ymmärryksensä. Tämä näkökulma mahdollistaa myös vertaisuudesta rakentuvan vuorovaikutussuhteen luomisen asiakkaisiin tavalla, jota ammattilaiset voivat opetella mutta jota he eivät kykene saavuttamaan.

Kokemusasiantuntijan ja asiakkaan jaettu kieli näyttäytyi ammattilaisille puhe- tapana, jossa oli mukana päihde- ja rikollismaailmaan liittyviä sanoja ja ilmiöitä, joiden ymmärtäminen oli haasteellista ammattilaisille. Kokemusasiantuntijoiden kyky purkaa näitä kielellisiä esteitä avasi ammattilaisille mahdollisuuksia päästä syvällisempään vuorovaikutukseen ja ymmärrykseen asiakkaiden kanssa. Kokemusasiantuntijoilla oli sama ja jaettu kieli sekä siitä rakentuva keskinäinen ymmärrys asiakkaiden kanssa käytävässä dialogissa. Kokemusasiantuntijoiden kyky toimia kahden maailman välillä, sekä ammattilaisyhteisössä että asiakkaiden keskuudessa, edisti luottamusta ja avoimuutta asiakkaiden ja ammattilaisten välillä. Ammattilaisten mukaan asiakkaat kokivat kokemusasiantuntijoiden ansiosta tulleet ymmärretyiksi ja kuulluiksi, mikä on keskeistä vahvistettaessa ja kannustettaessa asiakkaita osallistumaan aktiivisesti omaan kuntoutumisprosessiinsa.

Sosiaaliset ja tunneälykkyyteen liittyvät taidot

Kokemusasiantuntijat osoittivat ammattilaisten mukaan poikkeuksellista herkkyyttä käsitellä asiakkaiden kanssa erityisen sensitiivisiä aiheita, jotka liittyvät päihde- ja rikollismaailman karuihin todellisuuksiin. Näihin aiheisiin kuuluivat sellaiset kokemukset, jotka ovat monille päihde- ja rikollismaailmassa eläville ihmisille tavallisia, mutta muille ihmisille poikkeuksellisia. Ammattilaiset korostivat, että kokemusasiantuntijoilla oli poikkeuksellinen kyky ilmaista myötätuntoa asiakkaille ja omien kokemuksiensa kautta syvällistä ymmärrystä asiakkaan läpikäymistä vaikeista elämäkokemuksista.

Ammattilaiset toivat esille, miten kokemusasiantuntijoiden herkkyyserilaisten sensitiivisten aiheiden käsittelyssä rakentui heidän omista kokemuksistaan ja kyvystään asettua asiakkaidensa asemaan. Tämä antoi heille ainutlaatuisen mahdollisuuden avata keskusteluja ja käsitellä aiheita, jotka saattavat olla liian vaikeita

ammattilaisille tai häpeää aiheuttavia asiakkaille. Asiakkaiden elämäntilanteisiin liittyvät vaikeat asiat oli mahdollista käsitellä jo ensimmäisessä tapaamisessa kokemusasiantuntijan kanssa.

Se on taas ihan eri asia ja ne [kokemusasiantuntijat] pystyy jutella semmoisista asioista, joihin... En mä tiedä, ei ehkä sitten oma osaaminen riitä, tai ei pää... Tai ehkä voi riittää, mut että sä et pääse niin syvälle. Ne eivät ehkä anna sinulle itsestään niin paljon, nopeasti. Ne on ihan niinkun kipeitä... Ne on ihan pimeitä juttuja, sit kun itse kuuntelee siinä vieressä, siinä tapaamisessa. Ja se on myös siinä ekassa tapaamisessa, että sitten jo jutellaan semmoista asioista.

Ammattilainen korostaa kokemusasiantuntijoiden ainutlaatuista roolia syvien ja vaikeiden asioiden käsittelyssä sekä heidän kykyään luoda avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri. Kokemusasiantuntijoiden sensitiivinen lähestymistapa ilmeni heidän kyvyssään kohdata asiakkaita ilman tuomitsevia asenteita ja ennakkoluuloja. Tämä mahdollisti avoimen dialogin, joka oli olennaista asiakkaiden todellisten tarpeiden ymmärtämisessä. Kokemusasiantuntijat kykenivät myös tarjoamaan vertaistukea, sillä heillä oli ensikäden tietoa siitä, millaista on elää rikollis- ja päihde- maailmassa ja mitä sieltä irrottautuminen edellytti.

Asiakaslähtöisyyteen liittyvä osaaminen

Asiakaslähtöisyys on periaate, joka korostaa asiakkaan tarpeiden, toiveiden ja voimavarojen kunnioittamista ja keskeistä asemaa palveluprosessissa. Asiakaslähtöisyys korostui erityisesti kokemusasiantuntijoiden herkkyydessä ja kyvyssä tulkita asiakkaiden tarpeita, jotka saattoivat olla monimutkaisia ja vaikeasti ilmaistavia. He pystyivät ammattilaisten mukaan luomaan luottamuksellisen ympäristön, jossa asiakkaat tunsivat olonsa ymmärretyiksi ja kuulluiksi.

Kokemusasiantuntijoilla oli erityinen kyky käyttää omia tarinoitaan työskentelyssä asiakkaiden kanssa. Kokemusasiantuntijat tunnistivat, miten he kertoivat kokemuksistaan ja millaisia asioita. Oman tarinan jakaminen työssä edisti avoimuutta, luottamusta ja yhteyden muodostamista asiakkaiden kanssa. Se teki työskentelystä inhimillistä ja auttoi luomaan vahvan perustan asiakkaan ja kokemusasiantuntijan väliselle suhteelle.

Kokemusasiantuntijat osasivat myös hyödyntää ammattilaisten kanssa jaettua asiantuntijuutta ja moniammatillista yhteistyötä asiakkaan hyväksi. Asiakastapauksia käsiteltiin yhdessä eri työyhteisöissä, ja kokemusasiantuntijat toivat tärkeää osaamistaan koko työyhteisön ammattilaisten käyttöön. Toisaalta kokemusasiantuntijan asiakastyön vahvuudet saattoivat näyttäytyä organisaatiotasolla kielteisinä asioina.

Kaikki mikä heillä on vahvuutena siellä asiakastyössä, niin sit taas toisaalta ne samat ominaisuudet ei oo niin toivottuja siellä ammatillisessa roolissa ja siellä tulee sitten paljon sentyyppistä ristiriitaa.

Ammattilainen toi esille, että tiettyjä ominaisuuksia voidaan arvostaa asiakastyössä, mutta ne voivat samalla olla vähemmän toivottuja ammatillisessa roolissa. Kokemusasiantuntijan vertaisuudesta ja ammatillisuudesta rakentuva kaksoisrooli voi sisältää toisiinsa nähden jännitteisiä sekä keskenään soveltumattomia piirteitä. Tämä voi osaltaan tehdä kokemusasiantuntijalle haasteelliseksi asemoida itsensä molempien roolien odotuksiin samanaikaisesti ja myös saavuttaa uskottavuus ja ammatillisuus molemmissa rooleissa.

Metakognitiivinen kyvykkyys

Ammattilaiset kertoivat, että rikos- ja päihdetaustaisilla kokemusasiantuntijoilla on erityinen taito ja syvällinen ymmärrys, jotka toimivat perustana kokemusasiantuntijoiden kriittiselle itsereflektiolle ja kyvyille tulkita omia kokemuksiaan asiakastyössä. He käyttävät omia kokemuksiaan tarkoituksenmukaisesti ja eettisesti, tiedostaen, miten nämä voivat vaikuttaa asiakassuhteisiin. Omakohtaisten kokemusien vuoksi kokemusasiantuntijat ymmärtävät ammattilaisia herkemmin häpeää ja stigmaa.

Se vahva halu vaikuttaa ja vahva halu tavallaan tehdä näkyväksi se, niin kun tämä kohderyhmä ja ne tarpeet ja tavallaan saada se ääni kuuluviin ja ne kokemukset kuuluviin, niin se on kyllä olemassa. [...] Se on ollut niin vahva monella se kokemus siitä stigmasta ja leimautumisesta ja siitä ulkopuolisuudesta, että tietyllä tavalla se on ehkä se yksi iso motiivi ainakin mikä meillä tässä näin, että hei, että me ollaan olemassa täällä ja tavallaan älkää unohtako tai sulkeko silmiänne, tai jotenkin.

Ammattilainen korostaa kokemusasiantuntijoiden vahvaa sitoutumista oman identiteetin ja kokemusten esiin tuomiseen sekä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Se kuvastaa pyrkimystä muuttaa leimaavia asenteita ja saada aikaan ymmärrystä ja empatiaa rikos- ja päihdetaustaisia ihmisiä kohtaan.

Ammattilaiset toivat esille, miten naispuolisilla kokemusasiantuntijoilla oli myös erityinen taito tarkastella kriittisesti yhteiskunnassa vallalla olevia tapoja puhua rikos- ja päihdetaustaisista naisista. Kokemusasiantuntijat edistivät tietoisesti työssään kielenkäyttöä, jossa vältettiin rikos- ja päihdetaustaisiin ihmisiin liittyviä stereotyyppioita ja kunnioitettiin ihmisten yksilöllisyyttä.

Jatkuvan oppimisen taidot

Kokemusasiantuntijat kehittivät jatkuvasti työssään. He myös oppivat työssään jatkuvasti uusia asioita. Ammatillaiset kuvasivat, miten kokemusasiantuntijoilla oli kyky omaksua uusia tietoja ja taitoja sekä soveltaa niitä käytännön tilanteissa. Ammatillaiset korostivat kokemusasiantuntijoiden avoimuutta uuden oppimiselle ja kykyä sopeutua joustavasti muuttuviin tilanteisiin. Ammatillisen kasvun tavoittelu näkyi kokemusasiantuntijoiden halussa haastaa itseään, oppia uusia taitoja ja kyvyssä reflektoida omaa työtään ja tehdä tarvittaessa muutoksia omaan toimintaan.

Kokemusasiantuntijoiden ymmärrys siitä, että ammatillisuus on jatkuva kehitymisprosessi, heijastui ammattilaisten mukaan myös heidän valmiuteensa osallistua koulutuksiin ja kykyyn hyödyntää niitä välineinä oman osaamisen laajentamiseksi. Ammatillaiset toivat esille, että kokemusasiantuntijat ymmärsivät, että vaikka erilaiset koulutukset ovatkin hyödyllisiä, kukaan ei ole koskaan täysin valmis. Tämä asenne edisti kokemusasiantuntijoiden ammatillista kasvua ja jatkuvaa oppimista.

Jollain tavalla niitä tulee vieläkin siis melkein, ei nyt viikoittain enää, mut silleen kuukausittain tulee vieläkin semmoisia uusia juttuja, et sen huomaa että se ei lopu se yhdessä tekeminen, oivaltaminen, ymmärtäminen. Tai heidän elämä, tai jollain tavalla, kun luulee että niistä tuntee ja tietää kaiken, mut sieltä tulee tosi paljon kaikkia uusia juttuja. Et kyllä ne oppinut ihan törkeän hyvin tuomaan myös sitä, miten itse näkee, miten kokemusasiantuntijuutta on se vahvimmillaan, et niitä tuodaan niitä juttuja oikeeseen hetkeen ja siis semmoista. Ne on kehittynyt kauheasti. Sieltä tulee vieläkin tänä päivänä uusia mun mielestä ihan törkeän oikea-aikaisesti niitä juttuja.

Ammattilainen korostaa kokemusasiantuntijoiden jatkuvaa ammatillista kasvua työssään ja heidän kykyään oppia uutta sekä kehittyä kokemusten kautta: uusia tilanteita ja oivalluksia tulee edelleen säännöllisesti työskenneltäessä kokemusasiantuntijoiden kanssa. Kokemusasiantuntijat ovat siten avoimia uusille oppimiskokemuksille ja pyrkivät jatkuvasti syventämään työhön liittyvää ymmärrystään. Tähän saattoi vaikuttaa myös se, että moni kokemusasiantuntija suoritti oppisopimuskoulutusta työssäkäynnin yhteydessä.

Ammattilaisten mukaan työssä kokemusasiantuntijoiden kanssa korostui jaetun asiantuntijuuden merkitys vastavuoroiselle oppimiselle ja kehittymiselle. Kokemusasiantuntijoilla oli halua yhdistää ammatillinen näkökulma ja omakohtainen kokemustieto, jotka nähtiin voimavarana asiakastyössä ja päätöksenteossa. Kyky muodostaa vahva tietotaito yhdessä ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden kanssa mahdollisti kokonaisvaltaisemman työskentelyn.

Moniammatillisen yhteistyön osalta kokemusasiantuntijoilla oli valmiudet osallistua ja tuoda omat vahvuutensa mukaan tiimiin työskentelyyn. Tämä tuki heidän kykyään tarkastella ongelmia eri näkökulmista. He osoittivat ammattilaisten mukaan avoimuutta uusille näkökulmille ja mahdollisuuksille, mikä edisti myös jaetun asiantuntijuuden kehittymistä. Lisäksi kokemusasiantuntijat pystyivät hyödyntämään tehokkaasti verkostoja, mikä vahvisti heidän ammatillista kasvuaan ja antoi lisäresursseja asiakkaiden tukemiseen. Nämä elementit yhdessä edistivät kokemusasiantuntijoiden työssä tapahtuvaa jatkuvaa oppimista ja ammatillista kehittymistä.

Kokemusasiantuntijoiden osaaminen kompetenssitypologian näkökulmasta

Seuraavassa tuloksia tarkastellaan vielä Delamare Le Deistin ja Wintertonin (2005) kompetenssitypologian mukaisesti. Taulukossa 2 on esitetty kuhunkin typologian mukaiseen kompetenssiin liittyvät pääluokat.

Taulukko 2. Tulokset suhteessa Delamare Le Deistin ja Wintertonin (2005) kompetenssitypologiaan

	Ammatillinen	Persoonallinen
Käsitteellinen	Kognitiivinen kompetenssi Muutostyöskentelyyn liittyvä osaaminen Kokemuksesta rakentuva tietämys ja osaaminen	Metakompetenssi Jatkuva oppiminen Metakognitiivinen kyvykkyys
Operationaalinen	Funktionaalinen kompetenssi Asiakaslähtöisyyteen liittyvä osaaminen	Sosiaalinen kompetenssi Sosiaaliset ja tunneälykkyteen liittyvät taidot

Kognitiivinen kompetenssi nousee esiin keskeisenä osana kokemusasiantuntijoiden ammatillista osaamista. Sen tarkastelu syventää ymmärrystämme siitä, miten kokemusasiantuntijat kykenevät vastaamaan rikos- ja päihdetaustaisten asiakkaiden monimuotoisiin tarpeisiin. Kognitiivisen kompetenssin näkökulma korostaa erityisesti muutostyöskentelyyn liittyvää osaamista, mikä on olennaista, kun tuetaan ihmisiä irrottautumaan rikollisuudesta. Kokemusasiantuntijoiden kokemuksista rakentuva tietämys ja osaaminen antavat heille ainutlaatuisen kyvyn ymmärtää asiakkaiden tarpeita ja haasteita, jotka liittyvät päihteiden käytön lopettamiseen ja rikollisuudesta irrottautumiseen.

Kokemusasiantuntijoiden *funktionaalinen kompetenssi* korostuu heidän asiakaslähtöisessä osaamisessaan. Tämä osaaminen ilmenee erityisesti heidän kyvyssään kohdata asiakkaansa yksilöllisesti ja rakentaa heidän kanssaan vertaisuudesta rakentuvia vahvoja suhteita. Sosiaalinen kompetenssi heijastaa heidän taitoaan navigoida monimutkaisissa vuorovaikutustilanteissa ja ymmärtää asiakkaidensa tarpeet omien aikaisempien kokemuksiansa kautta syvällisesti.

Metakognitiivinen kyvykkyys nousi esiin kokemusasiantuntijoiden *metakompetenssissa*. Kokemusasiantuntijat pyrkivät jatkuvasti kehittymään ja laajentamaan osaamistaan, mikä on olennaista heidän työssään, kun toimitaan vaikeassa asemassa olevien asiakkaiden parissa. Jatkuva oppiminen näkyy heidän valmiudessaan osallistua koulutuksiin ja verkostoitua alan ammattilaisten kanssa. Metakompetenssi tukee kokemusasiantuntijoiden ammatillista kasvua ja auttaa heitä pysymään ajan tasalla alati muuttuvassa työelämässä. Tämä kyky mahdollistaa heille jatkuvan oppimisen prosessin, missä he ovat valmiita haastamaan itseään, omaksumaan uutta tietoa ja sopeutumaan muuttuviin tilanteisiin. Heidän ammatillinen kasvunsa perustuu kykyyn reflektoida omaa työtään ja tarvittaessa muuttaa toimintaansa.

Sosiaaliset ja tunneälykkyyteen liittyvät taidot ovat olennainen osa kokemusasiantuntijoiden *sosiaalista kompetenssia*. Näiden taitojen avulla he pystyvät luomaan ja ylläpitämään vertaisuudesta rakentuvia asiakassuhteita, jotka ovat keskeisiä kuntoutusprosessissa. Sosiaalinen kompetenssi ilmenee heidän taitonaan työskennellä moniammatillisissa tiimeissä ja rakentaa yhteistyöverkostoja, mikä tukee heidän toimintaansa asiakkaiden hyvinvoinnin edistämisessä. Toisaalta voidaan pohtia, miten juuri näiden järjestöjen toimintakulttuuri on myötävaikuttanut tähän kehitykseen.

Kokemusasiantuntijoiden osaamisen tarkastelua ammattieettisestä näkökulmasta

Aineistosta tuli esiin useita eettiseen osaamiseen liittyviä asioita, kuten eettinen herkkyys ja sensitiiviset aiheet, sensitiivisyys sekä ammattietiikka ja eettinen tietoisuus. Seuraavassa tarkastellaan kokemusasiantuntijoiden osaamista suhteessa Restin ja kumppaneiden (1999) *ammattieettisen toiminnan osatekijöihin*, joita ovat eettinen herkkyys, moraaliseettinen ongelmanratkaisu, eettinen motivaatio ja eettinen toimeenpanotaito (kuviot 1).

Kokemusasiantuntijoiden *eettinen herkkyys* ilmeni monin tavoin, erityisesti sosiaalisina ja tunneälykkyyteen liittyvinä taitoina. He osoittivat kykyä havaita hienovaraisia signaaleja ympäristöstä, tunnistaa asiakkaiden ja kollegoiden huolia sekä ymmärtää uhrien näkökulmaa. Eettinen herkkyys näkyi myös suhteessa kokemusasiantuntijaan itseensä, esimerkiksi kykynä tunnistaa oman toipumisprosessinsa vaiheet. Tämä toimii ammattieettisenä lähtökohtana. Lisäksi kokemusasiantuntijat osoittivat kykyä tunnistaa omat rajansa ja varmistaa, että omat traumat on käsitelty niin, etteivät ne vaikuta haitallisesti työhön. He harjoittivat jatkuvaa itsearviointia ja hakivat tarvittaessa tukea. Aineistossa korostui myös kunnioitus kaikkien osapuolten arvoja ja oikeuksia kohtaan. Kokemusasiantuntijat käyttivät omia kokemuksiaan asiakastyössä tarkoituksenmukaisesti ja eettisesti; he toimivat hienovaraisesti ja eettisesti arkaluonteisissa tilanteissa.

Moraaliseettinen ongelmanratkaisu tuli esiin esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden kykynä analysoida rikos- ja päihdemaailman syy-seuraussuhteita sekä kykynä käsitellä ja pohtia rikos- ja päihdetaustaa omaavien ihmisten eettisiä kysy-

myksiä. Samoin kyky käsitellä omaa tarinaansa ja kokemuksiaan syvällisesti sekä analysoida sen eri vaiheiden vaikutuksia asiakkaaseen ja suhteuttaa oma tarinansa tilanteeseen liittyy eettiseen vaihtoehtojen pohdintaan. Eettisesti kestävien vaihtoehtojen pohdintaan liittyy myös kyky analysoida asiakkaiden tilanteita syvällisesti sekä kyky tarjota yksilöllistä tukea, joka ei perustu valmiisiin kaavoihin.

Ettinen motivaatio nousi esiin esimerkiksi kykynä osoittaa henkilökohtaista sitoutumista asiakkaisiin. Eettistä motivaatiota voi nähdä myös siinä, että kokemusasiantuntijat pyrkivät kielenkäytössään tietoisesti välttämään stereotyyppioita ja kunnioittamaan yksilöllisyyttä, erityisesti naisten parissa.

Ettinen toimeenpanotaito tuli esiin monin tavoin, esimerkiksi kykynä osallistua vaikuttamistyöhön ja siten edistää asiakkaiden asemaa ja palveluiden laatua sekä kykynä reagoida nopeasti muuttuviin tilanteisiin. Kokemusasiantuntijoista piirtyi myös kuva henkilöinä, joilla on taito tunnistaa ennakkoluulot ja ponnistella aktiivisesti niiden vähentämiseksi sekä taito torjua toiseuden kokemukset. Eettisenä toimeenpanotaitona voidaan nähdä myös työparimallin käyttäminen valtarakenteiden purkamiseen. Toisaalta havaittiin, että kokemusasiantuntijat saattoivat ajoittain korostaa henkilökohtaista rooliaan asiakkaiden edistymisessä, eivätkä he välttämättä tunnistaneeet koko työyhteisön merkitystä asiakkaiden tukemisessa.

Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimuskohteet

Tutkimuksen rajoituksena on haastatteluun osallistuneiden ammattilaisten pieni määrä, mikä saattaa vaikuttaa tulosten yleistettävyyteen. Tutkimuksen kohteena olleista järjestöistä haastatteluihin osallistuivat kaikki ne työntekijät, jotka työskentelivät kokemusasiantuntijoiden kanssa. Enemmistö tutkimukseen osallistuneista ammattilaisista teki parityötä kokemusasiantuntijoiden kanssa, mikä tarjosi mahdollisuuden tutkia arjen työssä rakentuneita käsityksistä kokemusasiantuntijoiden osaamisesta. Tutkimus tuo esille vain työntekijöiden näkökulman kokemusasiantuntijoiden osaamisesta. Organisaatioiden väliset erot voivat vaikuttaa siihen, miten kokemusasiantuntijuutta käytännössä toteutetaan ja miten heidän osaamistaan hyödynnetään. Etiikan näkökulmasta haastattelujen toteuttaminen vaati huolellista harkintaa erityisesti siinä, miten varmistettiin osallistujien anonymiteetti ja se, että heidän näkemyksensä esitettiin tasapuolisesti.

Osaaminen kehittyy työssä jatkuvasti, mutta tutkimuksessa ei tarkasteltu osaamisen kehittymistä pidemmällä aikajänteellä. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin kokemusasiantuntijoiden osaamista työelämässä eikä sitä, missä heidän olisi vielä tarpeen kehittyä.

Tutkimuksessa valitut teoriat tarjosivat hyödyllisen viitekehityksen aineiston tarkasteluun. Yhteistoimijuus ja moniammatillisuus ovat keskeisiä kokemusasiantuntijuuden toteutumisessa työelämässä, ja laadullisella asennetutkimuksella voitaisiin tarkastella syvällisemmin sitä, miten asenteet rakentuvat sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa (ks. esim. Niska ym. 2018). Jatkossa olisi hyödyllistä tutkia, millaisia argumentteja julkisissa strategia-, osallisuudenlinjaus- tai muissa asiakirjoissa on käytetty kokemusasiantuntijoiden osaamisen hyödyntämisestä työelämässä, jotta voitaisiin arvioida, onko olemassa todellista tahtotilaa heidän osaamisensa arvostamiselle.

Johtopäätökset ja suositukset

Kokemusasiantuntijoiden osaaminen nähtiin sosiaalialan ammattilaisten ymmärrystä syventävänä ja käytännön työtä edistävänä. Rikollisuudesta irrottautuneilla ja toipumiseen kiinnittyneillä kokemusasiantuntijoilla on ainutlaatuisen syvälinen ymmärrys asiakkaiden tarpeista erilaisissa muutostyöskentelyn vaiheissa. Kokemusasiantuntijoiden osaamisen integrointi sosiaalialan ammatilliseen toimintaan on tärkeää asiakkaiden kokonaisvaltaisen muutostyöskentelyn mahdollistamiseksi.

Kokemusasiantuntijoiden omista kokemuksista rakentuvat erilaiset vahvuudet tuovat lisäarvoa ammattilaisten kanssa tehtävään työskentelyyn. Kokemusasiantuntijoiden sosiaaliset ja tunneälykkyyteen liittyvät taidot mahdollistavat asiakkaiden tavoittamisen, asiakkaiden palveluihin kiinnittämisen ja asiakaslähtöisen lähestymistavan muutostyöskentelyssä. Kokemusasiantuntijat voivat toimia eräänlaisina muutosagentteina, joiden persoonallisuus ja asiakkaan kanssa yhteiset kokemukset voivat olla asiakkaan sisäisiä voimavaroja ja muutosta tukevia (Palukka ym. 2019).

Kokemusasiantuntijoiden suhde asiakkaisiin rakentuu dialogin kautta, mikä konstruoi suhteen tasavertaiseksi. Kokemusasiantuntijoiden vahvuutena on kyky tarjota ainutlaatuista perspektiiviä ja empatiaa niille, jotka kamppailevat sellaisten haasteiden parissa, joista kokemusasiantuntijat ovat itse selviytyneet. Sosiaalialan

ammattilaiset hyötyvät kokemusasiantuntijoiden kokemustiedosta, kun he pyrkivät ymmärtämään paremmin asiakkaidensa taustojen merkitystä ja niistä johtuvia tuen tarpeita. Kokemusasiantuntijoiden osaaminen edistää sosiaalialan ammattilaisten ja asiakkaiden keskinäistä luottamusta ja yhteistyötä. Kokemusasiantuntijat tuovat myös avoimuutta työskentelyyn asiakkaiden kanssa. Tämä yhteistyö edistää ammattilaisten ja asiakkaiden keskinäistä kommunikaatiota ja edistää vastavuoroista ymmärrystä, mikä puolestaan voi lisätä palveluiden vaikuttavuutta. Vertaisuudesta rakentuva ymmärrys on kokemusasiantuntijoiden vahvuus asiakastyössä. Tämä kaksoisrooli tuo heille ammattilaisina mukaan työhön myös sellaisia ominaisuuksia, jotka nähdään haasteina ammattilaisyhteisöissä. (Ks. Lindström ym. 2021.)

Yhteistyö rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijoiden kanssa tarjoaa mahdollisuuden oppia ja samalla kannustaa työyhteisöä omaksumaan asiantuntijuuden ja osaamiseen jakamiseen liittyviä käytänteitä. Kokemusasiantuntijoilla on arvokasta osaamista, joka voi täydentää sosiaalialan ammattilaisten tietotaitoa. Yhdessä työskennellessään he voivat muodostaa vahvan tiimin, joka tarjoaa monipuolisia lähestymistapoja ja ratkaisuja asiakkaiden tukemiseen ja auttamiseen. Tämä yhteistyö luo mahdollisuuksia parantaa palveluiden laatua ja vastata entistä tehokkaammin yksilöiden moninaisiin sosiaalisiin haasteisiin. Kokemusasiantuntijoilla on hyviä valmiuksia jatkuvaan oppimiseen, mikä vahvistaa heidän edellytyksiään työskennellä erilaisissa tiimeissä ja tarjoaa mahdollisuuksia kehittää työssä omaa ammatillista toimintaa yhdessä ammattilaisten kanssa. Kokemusasiantuntijuutta on aiemmin tarkasteltu myös yhteiskehittämisen näkökulmasta, jolloin on arvioitu asiakkaiden uusia osallistumistapoja sekä niiden tuottamia konkreettisia hyötyjä palveluiden laadulle ja tutkimukselle (ks. esim. Niskala ym. 2017).

Tutkimuksen pohjalta voidaan laatia seuraavat *suositukset* kokemusasiantuntijoiden aseman edistämiseksi työelämässä ja heidän osaamisensa optimaaliseksi hyödyntämiseksi:

- 1) Omaksutaan *toimintakulttuuri*, joka mahdollistaa uusien käytäntöjen testaamisen ja kehittämisen työyhteisöissä. Tämä tukee kokemusasiantuntijoiden kykyä tuoda esiin kokemusasiantuntijuudesta rakentuvia ratkaisuja sosiaalialan toimintaan.
- 2) Edistetään aitoa ja arvostavaa *dialogia* eri asiantuntijoiden välillä. Tällöin kokemusasiantuntijoiden erityisosaaminen tunnustetaan, arvostetaan ja yhdistetään ammattilaisten osaamiseen.

- 3) Luodaan vahvat *vuorovaikutussuhteet* kokemusasiantuntijoiden ja muiden ammattilaisten välille. Tämä edistää avointa tiedonjakoa ja toinen toiselta oppimista sekä mahdollistaa synergian syntyminen erilaisten koulutuksesta ja kokemuksesta rakentuneiden osaamisalueiden välillä. Nämä luovat pohjan yhteistyölle ja parantavat koko työyhteisön toimivuutta.
- 4) Tuetaan *parityöskentelyä* organisaatiossa, jolloin ammattilaiset ja kokemusasiantuntijat työskentelevät rinnakkain ja tukevat toistensa vahvuuksia. Parityö mahdollistaa monipuolisten näkökulmien hyödyntämisen kompleksisissa ja eettistä osaamista vaativissa sosiaalialan asiakastyön tehtävissä.
- 5) Ammattieettisen toiminnan keskeiset osatekijät – eettinen herkkyyks, moraaliseettinen ongelmanratkaisu, eettinen motivaatio ja eettinen toimeenpanotaito (Rest ym. 1999; Juujärvi ym. 2007) – ovat välttämättömiä sote-alan työssä. Nämä osatekijät auttavat konkretisoimaan usein abstraktilta tuntuva eettistä osaamista. Mallin avulla kokemusasiantuntijoiden eettinen osaaminen voidaan tehdä näkyvämmäksi ja helpommin ymmärrettäväksi.

Nämä suositukset edistävät kokemusasiantuntijoiden osaamisen täysipainoista hyödyntämistä sote-alalla ja heidän ammatillista asemaansa. Toteutuessaan suositukset mahdollistavat myös työyhteisön kokonaisvaltaisen toiminnan erilaisten asiantuntijoiden osaamisen pohjalta. Tarvitaan myös lisää eri viitekehyksiin pohjautuvaa ja erilaisin menetelmin tehtävää tutkimusta kokemusasiantuntijoista työelämässä.

Kirjoittajat

Janika Lindström

YTT, lehtori, Laurea-ammattikorkeakoulu
sähköposti: janika.lindstrom@laurea.fi

Karoliina Nikula

TT, yliopettaja, Laurea ammattikorkeakoulu ja postdoc-tutkija, Turun yliopisto, hoitotieteen laitos
sähköposti: karoliina.nikula@laurea.fi

Kirjoittajien kontribuutiot

Janika Lindström on toiminut artikkelin pääkirjoittajana ja ollut päävastuussa aineiston keräämisen suunnittelusta ja hallinnasta. Karoliina Nikula on osallistunut artikkelin kirjoittamiseen. Janika Lindström ja Karoliina Nikula ovat yhdessä osallistuneet aineiston keräämiseen ja analysoimiseen.

Rahoituslähteet ja sidonnaisuudet

Tutkimus on saanut OKM:n Erityisrahoitusta Laurea-ammattikorkeakoulun toteuttamassa VoimaProfi -hankeessa (2022–2024).

Kirjallisuus

- Aaltonen, M., Kivivuori, J. & Martikainen, P.** (2011) Social determinants of crime in a welfare state: Do they still matter? *Acta Sociologica* 54 (2), 161–181. <https://doi.org/10.1177/0001699311402228>
- Aaltonen, M., Skardhamar, T., Nilsson, A. Højsgaard, Andersen, L., Bäckman, O., Estrada, F. & Danielsson, P.** (2017) Comparing employment trajectories before and after first imprisonment in four Nordic countries. *British Journal of Criminology* 57 (4), 828–847. <https://doi.org/10.1093/bjc/azw026>
- Beresford, P. & Croft, S.** (2001) Service users' knowledges and the social construction of social work. *Journal of Social Work* 1 (3), 295–316.
- Danielsson, P. & Aaltonen, M.** (2017) Vankeusrangaistukseen tuomittujen työmarkkinoille osallistuminen seuraamuksen jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 538–548. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650310>
- Delamare Le Deist, F. & Winterton, J.** (2005) What is competence? *Human Resource Development International* 8 (1), 27–46. <https://doi.org/10.1080/1367886042000338227>
- Eräsaari, R.** (2002) Avoimen asiantuntijuuden analytiikka. Teoksessa I. Pirttilä & S. Eriksson (toim.) *Asiantuntijoiden areenat*. Jyväskylä: Sophi, 21–58.

- ETENE (2011) Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. ETENE-julkaisu 32.
<https://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisu+32+Sosiaali+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841> (luettu 25.9.2024)
- Fischer, K. W., Bullock, D. H., Rotenberg, E. J. & Raya, P. (1993) The dynamics of competence: How context contributes directly to skill. Teoksessa R. H. Wozniak & K. W. Fischer (toim.) *Development in context: Acting and thinking in specific environments*. Hillsdale: Erlbaum, 93–117.
- Fletcher, A. (2017) Applying critical realism in qualitative research: Methodology meets method. *International Journal of Social Research Methodology* 20 (2), 181–194. <https://doi.org/10.1080/13645579.2016.1144401>
- Hirschovits-Gerz, T., Sihvo, S., Karjalainen, J. & Nurmela, A. (2019) *Kokemusasiantuntijuus Suomessa: Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja -toiminnan käytännöistä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-354-0>
- Hodkinson, P. & Issitt, M. (1995) *The challenge of competence*. Lontoo: Cassell.
- Hämeenaho, P., Rask, L.-M., Kasila, K. & Kettunen, T. (2019) Terveydenhuollon ammattilaisten ja asiakkaiden näkemyksiä kokemusasiantuntijan vastaanottotoiminnasta terveysasemalla. *Tutkiva Hoitotyö* 17 (4), 22–29.
- Joukamaa, M. & työryhmä (2010) Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve: Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf (luettu 25.9.2024)
- Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. (2007) *Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa*. Helsinki: Tammi.
- Karvinen-Niinikoski, S. (2005) Research orientation and expertise in social work—challenges for social work education. *Tutkimussuuntatuneisuus ja asiantuntijuus—sosiaalityön koulutuksen uudet haasteet*. *European Journal of Social Work* 8 (3), 259–271. <https://doi.org/10.1080/13691450500210756>
- Kivinen, T., Vanjusov, H. & Vornanen, R. (2020) Asiakkaan ääni: Osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere: University Press, 267–293.

- Kivipelto, M.** (2021) Rakenteellisen sosiaalityön katsaus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-685-5>
- Kivipelto, M.** (2022) Rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuudet. Teoksessa H. Muurinen, E. Liukko & T. Kokkonen (toim.) Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13–19.
- Kivipelto, M. & Saikkonen, P.** (2013) Tiedon tuotanto ja vaikuttavuustieto sosiaalityössä. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 313–321. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201310216780>
- Lindström, J., Rantanen, T. & Mears, M.** (2021) Katujen asiantuntijoiden tarinoita parityöstä ammattilaisten kanssa. Teoksessa K. Günther & J. Kallio (toim.) Tutkiva sosiaalityö: Sosiaalityö professiona. *Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura*, 84–98. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/f5657b4c-da87-11ec-a4ae-00155d64030a> (luettu 25.9.2024)
- Lindström, J. & Toikko, T.** (2022) Survival stories as access to society: People with history of a crime as experts by experience. *Nordic Journal of Criminology* 23 (1), 3–22. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2021.1918435>
- Matthies, A.-L.** (1994) Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 110. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8085-6>
- Meriluoto, T.** (2018) Making experts-by-experience: Governmental ethnography of participatory initiatives in Finnish social welfare organisations. *JYU dissertations* 38. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7603-3>
- Niska, M., Olakivi, A. & Vesala, K. M.** (2018) Haastattelumenetelmän tulkinnat sosiaalitieteellisessä diskurssintutkimuksessa: Esimerkkinä laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Teoksessa L. Haapanen, L. Kääntä & L. Lehti (toim.) *Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, 93–113.
- Niskala, A., Kairala, M. & Pohjola, A.** (2017) Asiakkaan aseman ja toimijaroolin muutos. Teoksessa A. Pohjola, M. Kairala, H. Lyly & A. Niskala (toim.) *Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi: Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystalvissa*. Tampere: Vastapaino, 7–12.
- Nowotny, H.** (2003) Democratizing expertise and socially robust knowledge. *Science and Public Policy* 30 (3), 151–156. <https://doi.org/10.3152/147154303781780461>

- Nylund, M.** (2000) Varieties of mutual support and voluntary action: A study on Finnish self-help groups and volunteers. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Palukka, H., Tiilikka, T. & Auvinen, P.** (2019) Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä – osallisuuden mahdollistaja vai osallistamispolitiikan edustaja. *Janus* 27 (1), 21–37. <https://doi.org/10.30668/janus.66252>
- Payne, M.** (2005) *Modern social work theory*. 2nd ed. Lontoo: MacMillan Press.
- Pitkänen, T., Kaskela, T., Tyni, S. & Tourunen, J.** (2016) Päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuus: Rekisteri- ja hoitotietoihin perustuva seurantatutkimus vankeusrangaistukseen tuomituista päihdehoidon asiakkaista. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Raunio, K.** (2002) Managerismi – haaste sosiaalityön autonomiselle asiantuntijuudelle. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (6), 600–603. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209116859>
- Rest, J. R., Narvaez, D., Bebeau, M. J. & Thoma, S. J.** (1999) *Postconventional moral thinking: A neo-Kohlbergian approach*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Rikosseuraamuslaitos** (2022) Sidosryhmäyhteistyön linjaukset. Helsinki. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220608133128/7Zr-dylskj/Sidosryhmayhteistyon_linjaukset.pdf (luettu 25.9.2024)
- Rip, A.** (2003) Constructing expertise: In a third wave of science studies? *Social Studies of Science* 33 (3), 419–434. <https://doi.org/10.1177/03063127030333006>
- Rissanen, P.** (2015) Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Rissanen, P., & Puumalainen, J.** (2016) Kokemuksen kautta osaamiseen: Vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. *Kuntoutus* 39 (1), 52–58.
- Saaristo, K.** (2000) Avoin asiantuntijuus: Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H.** (2016) Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Matilda Wrede -institutet, 8–30.

- Saurama, E.** (2016) Sosiaalityön käytäntötutkimus ja pragmatismi. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet, 78–98.
- Shaw, I.** (1999) Evaluoi omaa työtäsi: Reflektiivisen evaluaation opas. Helsinki: Stakes.
- Soronen, K.** (2021) Arvioivan katseen alla vai aitoa yhteistyötä? Kokemusasiantuntijoiden positoiden rakentuminen päihde- ja mielenterveystyössä. Tietopuu: Tutkimussarja 1/2021, 1–23.
- STM** (2022) Asiakas- ja potilasturvallisuusstrategia ja toimeenpanosuunnitelma 2022–2026. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8464-6>
- TENK** (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf (luettu 25.9.2024)
- TENK** (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden ennakoarviointi Suomessa 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf (luettu 25.9.2024)
- Toikko, T.** (2016) Becoming an expert by experience: An analysis of service users' learning process, *Social Work in Mental Health* 14 (3), 292–312. <https://doi.org/10.1080/15332985.2015.1038411>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A.** (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, T.** (2018) Neurocognitive deficits, academic difficulties and substance dependence among Finnish offenders: Connections to recidivism and implications for rehabilitation. *Annales Universitatis Turkuensis B* 453. Turku: University of Turku. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7202-9>
- Vanjusov, H.** (2022) Saatavilla, mutta ei saavutettavissa? Sosiaalioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 281. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4625-6>

Janika Lindström & Karoliina Nikula

Professionals' perspectives on the competences of expert-by-experience workers with a history of crime and substance abuse in social-sector work

This article examines the competences of expert-by-experience workers from the perspective of social-sector professionals. We sought to discover what kind of competences expert-by-experience workers with a history of crime and substance abuse bring to their work with social-sector professionals and social workers. We used group interviews with employees of organisations employing expert-by-experience workers as research data. The data were transcribed, and content analysis proceeded in a data-driven manner. The competences of expert-by-experience workers were examined through Delamare Le Deist and Winterton's (2005) competence typology and the model of moral judgement proposed by Rest et al. (1999). The findings suggest that expert-by-experience workers have a wide range of competencies that not only complement those of professionals, but also enrich them with their unique perspective and ability to understand clients with a background of crime and substance abuse and their needs.

Keywords: expert-by-experience, competence, social sector, NGO